

Türk Kurtuluş Savaşında Fransa'da Ermenilerin Türkiye'ye Karşı Propagandaları ve Türksever Fransızların Karşıt Propagandası**

Yahya Akyüz*

*Ermeni Tehciri'nin 100. Yılında
Yeni Belgeler ve Yorumlarla*

Özet

Tarih, tarihçilerin uğraştıkları ve onların ortaya koydukları bulguları toplumların bilmeleri gereken bir sosyal bilimdir. Tarihî gerçekleri bilmek toplumların bugün barış aramalarına engel olmaz, aksine toplumlararası barışa hizmet eder. Çünkü, tarihin bilinmesi, toplumların birbirlerine karşı giriştikleri baksızlıkların, iftira ve karalama kampanyalarının, savaşların ve yaşanan karşılıklı acuların bilinmesi demektir. Eğer bunlar bilinirse, bugün geçmişten ders alınarak aynı hatalara düşmekten kaçınılıp barış içinde yaşamanın değeri daha iyi anlaşılabilir. Buna en güzel örnek, daha düne kadar birbirleriyle acımasızca savaşan Fransız, Alman ve İngiliz milletlerinin hem tarihlerini iyi inceleyip okullarında çocuklarına öğretmeleri, hem de bundan böyle barış ve işbirliği içinde yaşamanın değerini anlayıp Avrupa Birliği'ni kurabilmiş olmalarıdır.

Araştırmamızda, esas olarak, üzerinde çalıştığımız 1915-1922 yılları arasında Fransa'da yayınlanan gazetelerden ve bazı Fransızca kitaplardan vs. yararlanılmıştır. O yıllara ait gazetelerin çoğu tarafımızdan Paris'teki Fransız Millî Kütüphanesi'nde ve A.B.D. kütüphanelerinde incelenmiştir.

Konu şu alt başlıklar altında ele alınacaktır:

I. Ermeni Tehciri ve Ermeni Propagandasına Bir Bakış

II. Türk Millî Kurtuluş Hareketi ve Ermeni Propagandası

- 1. Türk millî kurtuluş hareketinin doğuşu ve Ermeni propagandası*
- 2. Paris Barış Konferansı ve Ermeni propagandası*
- 3. Türk-Ermeni Savaşı ve Ermeni propagandası*
- 4. Türk-Fransız Savaşı ve Ermeni propagandası*
- 5. Türksever Fransızların karşıt propagandası*

Araştırmamızın sonunda bir sonuç ve genel değerlendirme ile bazı resimler ve karikatürler yer alacaktır.

I. Ermeni Tehciri ve Ermeni Propagandasına Bir Bakış

24 Nisan 1915 tarihinde başlayan ve özellikle Doğu Anadolu'daki Ermenileri Suriye'ye zorunlu göçe tabi tutan Ermeni tehcirinin 25 Nisan 1915'te İngiliz ve Fransız ordularının Gelibolu yarımadasına çıkarma yapıp çok kanlı Çanakkale savaşlarının başlaması ile aynı zamana rastlaması çok düşündürücüdür. Böylece, Türk ordusunun önemli bir bölümü Çanakkale'de vatanı savunurken, Doğu Anadolu'da Ermenilerin o bölgeyi istila etmekte olan Rus ordusu ile işbirliği yapması ve isyan çıkarması Osmanlı hükümetince önlenmek istenmiştir.

(*) Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi.

(**) Kayseri Erciyes Üniversitesinde 20-22 Nisan 2006 tarihleri arasında yapılan "Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk-Ermeni İlişkileri Örneği" konulu Sempozyumda sunulmuş ve Sempozyum bildirilerinin yayınlandığı 'Hoşgörü Toplumunda Ermeniler' başlıklı kitapta yer almıştır (Kayseri, Ocak 2007, C.4, s.479-498). Buraya alınırken metin tekrar gözden geçirilmiş ve o döneme ilişkin özgün belgeler ve bilgilerle, yeni yorumlarla geliştirilmiştir.

Ermeni tehciri hakkında Fransız basınında pek çok haber çıkmıştır. Bunların çoğu abartılı propaganda yazılarıdır. Birkaçı üzerinde kısaca duralım:

• Paris'in tirajı yüksek gazetelerinden *Le Journal*'in muhabiri Henry Barby, 1915 ve 1916'da Doğu Anadolu'ya ve Erzurum'a gitmiş, "katliamlar" hakkındaki gözlemleri ayrıntılı olarak gazetesinde yayınlanmıştır. Onun anlattığı olaylardan biri şöyledir:¹

"Ermeni kafilesi aç susuz, bitkin vaziyette yol alırken kimileri düşüp ölüyorlardı. O sırada Kürt çeteleri kurtlar gibi onların üzerine atılıp büyük siyah gözlü, esmer tenli kadın ve kızları kaçııyorlardı. Genç Ermeni erkekleri de alınıp çeşitli ağır işlerde çalıştırılmak üzere esaret hayatına mahkûm ediliyorlardı. Gücü, gençliği ve güzelliği olmayanlar katlediliyordu."

• Yine Paris'in büyük gazetelerinden *L'Echo de Paris*'de, Trabzon'daki İtalyan konsolosu Gorrini bu kentteki Ermeni katliâmını açıklıyordu.²

• Aslında, Nisan 1915'den önce başlamış olan olaylardan söz eden Fransa'nın Toulouse kentinin ünlü bölge gazetesi *La Dépêche de Toulouse*'da yer alan birçok haber arasında şöyle bir başmakale yayınlanmıştı. Yazının başlığı:³

"Ermenistan Katliamları ve Alman İmparatoru Katliamcı II. Guillaume". Yazının metninden kısa bir parça:

"Telgrafların bildirdiğine göre, Kafkasya Ermenileri 20 bin kişilik bir ordu kurmaya hazırlanıyorlar. Bu ordu, kendilerince silahlandırılacak ve teçhiz edilecekmiş. Şimdiden pek çok Türk Ermenisi Van gölü bölgesinde faaliyet gösteren Rus Çarının ordusuna katılmış. Amerika'daki geniş Ermeni nüfusundan çok sayıda genç gelip savaşa katılmaya hazırlanıyorlar. Hepsi Türkler ve Kürtlerden 1895 ve 1908 korkunç Kilikya katliamlarının öcünü almak için yanıp tutuşuyorlar. Bu katliamların kurbanlarının öcü henüz alınmadı.

(...) Ama yakında alınacak. Çünkü Rus Çarı Ermenilerin bağımsızlığı için yardımcı olacağı sözünü verdi. İngiltere ve Fransa da bu amaçla ellerinden geleni yapıyorlar..."

Bu önemli yazıda Türkleri Ermeni katliamına Alman İmparatoru II. Guillaume'un ittiği, bu nedenle asıl onun "katliamcı" olduğu vurgulanıyor.

II. Türk Millî Kurtuluş Hareketi ve Ermeni Propagandası

1. Türk Millî Kurtuluş Hareketinin Doğuşu ve Ermeni Propagandası

Fransız kamuoyu, Mustafa Kemal'in adını ilk kez 1919 Temmuzunun başlarında Ermeni kaynaklı haberlerden duydu. Türkiye'deki Ermeni patriği ve din adamlarının Fransız basınına gönderdikleri iki telgraftan birini yarı resmî ve etkisi büyük *Le Temps* gazetesi, diğerini de büyük gazetelerden *Le Figaro* yayınladı. Bu telgraflar kamuoyunu endişeye sevkedecek nitelikteydi:

*Birinci Telgraf:*⁴

"Elde ettiğimiz kesin bilgilere göre, Doğu Ordusunun eski genel müfettişi, hâlen başkaldırmış bulunan ve Doğu Anadolu'da duruma hâkim olan Mustafa Kemal ile yine başkaldıranlardan eski Babriye Nazırı Rauf'un teşkil ettikleri alaylarla milis kuvvetleri Ermeni Cumhuriyetine saldırmak için Erzurum'da toplanıyorlar. Silâbları tamamen alınmayan Türk ordusunun elinde her türlü imkân var. Ermeni devletinin kurulmasını engellemek için Kafkas Ermenilerini katletmeyi tasarlıyorlar. Teblike ciddîdir. Müdabale ediniz."

*İkinci Telgraf:*⁵

"Hıristiyanlar yeni bir katliam karşısındadır. Urmiye kadın ve çocuklarından sağ

(1) *Le Journal*, 13 Mars 1916.

(2) *L'Echo de Paris*, 26 Août 1915.

(3) *La Dépêche de Toulouse*, 10 Janvier 1915.

(4) *Le Temps*, 11 Juillet 1919, s.2.

(5) *Le Figaro*, 13 Juillet 1919, s.1.

kalanlar da teblikededir. Nesturî ve Ermeni halkları derhal yardım istiyorlar. Gecikme kötü olacak.”

1919 yılı içinde Fransız basınında Türkler, Millî Mücadelenin doğuşu ve gelişmesi, konusunda Ermeni kaynaklı daha birçok telgraf ve haberin çıktığını görüyoruz. Bunlardan birkaçını özetle inceleyelim:

• Önemli bir bölge gazetesi olan *Le Progrès de Lyon* gazetesinde 5 Ocak 1919’da yayınlanan “Ermenistan’da Türkler” başlıklı bir haber:⁶

“Yetkili bir kaynağın bildirdiğine göre, Mondros Mütarekesinin hükümlerini hiçe sayan Türk ordusu Kafkasya’dan çekilirken Ermenilere karşı her türlü işkenceyi yapıyor. Bizzat Türkler, Ermeni ırkını katledeceklerini söylüyorlar.”

• Aynı gazetede yer alan 12 Mart 1919 tarihli ve Selanik kaynaklı bir haberin başlığı:⁷

“Ermenistan’da katliamlar devam ediyor.”

• *Lyon Républicain* gazetesinde 7 Mayıs 1919’da yayınlanan bir haber:⁸

“Türk ordusu tüm gıda stoklarını ve ürünleri ele geçirdiği için güney Ermenistan’da açlık var ve acı sahneler yaşanıyor.”

• Önemli bir Paris gazetesi olan *Journal des Débats*’da 11 Ağustos 1919 tarihinde Ermenisever ve Türklere çok karşı bir yazar olan Auguste Gauvain’in “Osmanlı Anarşisi” başlıklı yazısı:⁹

“... Mustafa Kemal ve arkadaşları Türkiye’de Hıristiyanları katlederek birliği sağlayacaklar. En tehlikede olanlar da Ermenilerdir. Avrupa devletleri çıkarlarının ortak olduğuna inanmalı ve Hıristiyan ve Avrupa uygarlığının ebedî düşmanı olan Türklere karşı beraberce bu uygarlığı korumaya çalışmalıdırlar.”

• Önemli bir Paris gazetesi olan *Le Figaro*’da 13 Ağustos 1919 tarihinde yayınlanan bir haber:¹⁰

“Türk ordusu, Paris Barış Konferansı ile alay edercesine, yeniden düzenleniyor. Terhis edilen subaylar yeniden görev alıyorlar... Türkler şimdiden başkaldırıp Anadolu’dan bir parmak toprak vermeyeceklerini açıkça söylüyorlar. Onlar Trabzon ve Erzurum’da askerlerini topluyorlar. Barış Konferansı işlerini tartışa dursun yeni bir Ermeni katliamı hazırlanıyor... Mondros Mütarekesinden beri sekiz ay geçtiği halde Türklerin elinden henüz silahları alınmadı...”

Yukarıda pek azına değindiğimiz haberlerin benzerleri ile her gün bombardımana tutulan, beyni yıkanan Fransız kamuoyunun Türklere karşı büyük bir kin ve öfke beslemesi doğaldır. Ancak, bu aşırı Ermeni propagandası bazen ters de tepmiştir. Örneğin, Fransız Sosyalist Partisinin organı olan¹¹ *Le Populaire* gazetesinde 14 Ağustos 1919’da “Phedon” imzasıyla yayınlanan bir yazı çok ilginç ve önemli bir belgedir. Yazı şöyledir:¹²

“Haber ajansları Küçük Asya (Anadolu) hakkında endişe verici haberler geçiyorlar. Epey zamandır bize bildirildiğine göre, muntazam Osmanlı kuvvetleri, başıbozuk kuvvetleri ve Kürt çeteleri Ermenistan sınırlarında toplanıyorlarmış. Onlara kumanda eden Mustafa Kemal ve o yörelerde dolaşan Enver Paşa yeni Ermeni katliamları hazırlıyorlarmış ve Kafkasya ile Ağrı Dağından İskenderun körfezine kadar uzanan bölgelerde Ermenilerin kurmak istedikleri Cumhuriyeti daha yumurtada iken boğmayı amaçlıyorlarmış. Aynı zamanda onlar İzmir’e çıkan ve Ege sahillerinde çeşitli yerler işgal eden Yunanlılara karşı genel bir taarruza girişeceklermiş. Daha şimdiden Anadolu’da Yunanlılara karşı öldürmeler çoğalıyormuş.”

“Resmî olmayan ajanslarca verilen bu tür haberleri ciddi ihtiyatlarla karşılamalıdır.

(6) *Le Progrès de Lyon*, 5 Janvier 1919.

(7) *Le Progrès de Lyon*, 12 Mars 1919.

(8) *Lyon Républicain*, 7 Mai 1919.

(9) *Journal des Débats*, 11 Août 1919.

(10) *Le Figaro*, 13 Août 1919.

(11) Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, s.13.

(12) *Le Populaire*, 14 Août 1919.

Küçük olsun, büyük olsun, Batılı devletlerin emperyalizmi, çeşitli girişimlerini haklı göstermek için durmadan yeni bahaneler peşindedir. Pekâlâ mümkündür ki, şimdi de küçük mahalli olayları abartıp kamuoyunu çok geniş çapta toprak kazanımlarına hazırlıyor olabirler. Nitekim, askerlerinin İzmir’i işgalinden önce Atina hükümeti İzmir bölgesinde Müslümanların giriştiği zulümleri vurguluyordu. İzmir’in işgalinden sonra, bu kez de Türkler Yunanlıların zulüm ve işkencelerinden söz ediyorlardı ki, görünüşe nazaran Türkler yakınmalarında haklıdır.

“Fakat Mustafa Kemal’in emrinde olan Milliyetçilerin ve Kürtlerin yeni Ermeni kırımına gidebileceklerini kabul ediyorum. Hata kimin?”

“Ermeniler kuşkusuz bize daha sempattir. Fakat onlar geçmişte büyük devletler tarafından, Abdülhamit’ten birkaç paralı iş alabilmek için feda edildiler. Bugün de Ermeniler, kapitalizmin Fransa’da, İngiltere’de, İtalya’da, Yunanistan’da uyguladığı bencil politikanın kurbanıdır. Çünkü bu devletler Anadolu’dan toprak kapabilmek için çekişiyorlar. Yaşlı ve genç Türkler, Ermenistan’ın varlığına karşı planlar yapıyorlar. Her yerde olduğu gibi orada da haydutların en iyi koruyucuları bizim emperyalistlerimizdir.”

Bu haberleri şöyle özetleyebiliriz: Barış Konferansının Türk meselesini çözmekte gösterdiği yavaşlık ve galip devletlerin arasındaki uyumsuzluklar, çekişmeler nedeniyle Türkler cüretlerini artırıp “şimdiye kadar kılıçtan kurtulabilen beş on bin Ermeniye de öldürmek istiyorlar.” 1918’in galipleri, gecikme yüzünden, Doğu sorununu kendi çıkarlarına ve “esaretten kurtarılan” diğer halkların menfaatine uygun şekilde çözememe tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Zaferin meyveleri toplanamayacaktır. Eli çabuk tutmalı, kıpırdamaya başlayan Türkiye’ye derhal müdahale etmelidir.

1919’un Temmuz ayı başlarında Fransız basınında yer alan haberler Türkiye’de hangi olaylara ilişkindir? Bunlar esas olarak

21/22 Haziran 1919 gecesini Mustafa Kemal’in Amasya’da hazırlayıp yayınladığı “Amasya Genelgesi” ile ilgilidir.

Bu Genelgenin ilk üç maddesi şöyledir:¹³

1. Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir.

2. İstanbul hükümeti üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi gösteriyor.

3. Milletimizin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Genelgede, Doğu illeri adına 23 Temmuzda Erzurum’da bir Kongre toplanacağı da duyurulmaktadır.

İşte, Ermeni propagandası, Türk millî kurtuluş hareketinin doğuşunu ve amaçlarını Fransız kamuoyuna “yeni bir Ermeni katliamına hazırlık” gibi göstermiş ve 1919 yılı boyunca kamuoyunu Türklere karşı etkilemeyi başarmıştır.

2. Paris Barış Konferansı ve Ermeni Propagandası

Müttefik Devletler (başlıcaları: Fransa, İngiltere, Rusya, İtalya, A.B.D.) “Ermeni hakları”ndan ve bir Ermeni devleti kurulması gereğinden ilk kez 1917 Rus ihtilâlinde sonra söz etmeye başlamışlardır. Bu konuda Wilson, Lloyd George ve Clemenceau’nun bazı demeçleri zikredilebilir. Ancak, bu vaat ve demeçlerin samimilikten yoksun olduğu açıktır. Zira daha 1916’da İngiltere, Fransa ve Rusya, gizli anlaşmalarla Türkiye’yi “Ermeni hakları” gibi bir kavramı akıllarının ucuna getirmeden aralarında paylaşmışlar, Doğu Anadolu’yu Rusya’ya bağışlamışlardı.

Şu var ki Ermeniler, Rusya’da ihtilâl çıkmasından yararlanarak 1918 başlarında

(13) Kemal Atatürk, *Nutuk* (1919-1927), Ankara, 2004, s.21-22 (Yay. haz. Zeynep Korkmaz).

Erivan’da bir “Ermeni Cumhuriyeti” kurmayı başardılar ve Aharonian’ı Cumhurbaşkanı seçtiler. Müttefiklerin bu devleti hemen değil de 1920 başında “fiilen” tanımış olmaları onların samimiysizliğini gösteren başka bir örnektir. Her ne ise Ermeniler, devletlerinin sınırlarını genişletmek için Müttefiklerin 1918’deki vaatlerine bel bağladılar. Aslında, onların ordularında gönüllü olarak çarpışmışlardı. Öyle ki, Müttefik ordularında yer alan Ermenilerin sayısının 200 binden fazla olduğu bazı Batılı tarihçilerce belirtilmektedir.¹⁴

Bu nedenle, Müttefikler I. Dünya Savaşından galip çıkınca, Ermenilerin, parçalanacak olan “Osmanlı pastasından” önemli bir pay alabilecekleri umutları kuvvetlendi. Bu amaçla, Mondros Mütarekesinden sonra diplomatik faaliyetlerde bulunmak ve propagandaya girişmek üzere Paris’e üç ayrı heyet gönderdiler: Boghos Nubar Paşanın başkanlığındaki “Avrupa Millî Ermeni Delegasyonu”, Aharonian’ın başkanlığındaki “Ermeni Cumhuriyeti Delegasyonu” ve Ermeni Patriği Monsenyör Terzian’ın başkanlığında “din adamları delegasyonu”.

I. Dünya Savaşını siyasî olarak sonuçlandırmak için 18 Ocak 1919’da Paris’te bir Barış Konferansı çalışmaya başladı.

Ancak, Paris’te bulunan Ermeni heyetlerinden hiçbirinin Barış Konferansında *sürekli temsilciliği* kabul edilmedi. Aharonian, 1919 Şubatında *Le Temps*’a verdiği demeçte, “Barış Konferansının dışında bırakılmak Ermeni ulusu için çok acı bir hayal kırıklığı olmuştur” der.¹⁵ Ermeni tarihçisi Pasdermadjian da “Panama ve Liberya gibi güyâ savaşa katılmış devletler bile Konferansta daimî temsilci bulundururken, Müttefikler için dereler gibi kan akıtan Ermenistan’ın temsil edilmemesinden” yakınır.¹⁶

Fakat Ermeniler Barış Konferansı öncesi ve Konferans sırasında Fransa’da yoğun bir propagandaya giriştiler ve isteklerini ilk kez, resmî olarak açıklamaları için, 26 Şubat 1919’da Konferansa kabul edildiler.

Ermenilerin hak iddiaları ve istekleri ile bunların dayanakları ne idi?

Fransız kamuoyu ve Barış Konferansı önünde Ermeniler hak iddialarını, milliyetler prensibi ile hissî-tarihî delillere dayandırıyorlardı.

a. Milliyetler prensibi

Ermeniler isteklerini milliyetler prensibine dayandırıyorlarsa da, bazan, Fransız Ermeniseverleri bile, Doğu Anadolu’nun birçok yerinde Ermenilerin azınlıkta bulduklarını ileri sürerek geniş bir “Ermeni İmparatorluğu” kurmaya bu prensibin yetki veremeyeceğini söylüyorlardı. Şu halde, Ermeniler daha ziyade hissî, manevî ve tarihî deliller ileri sürmek zorunda kalıyorlardı.

b. Hissî-tarihî deliller

Bu deliller birkaç sloganda toplanmaktadır:

aa) “*Ermenistan Doğuda medeniyetin öncüsüdür*” sloganı

Paris “Aydınlar Ermeni Birliği” başkanı A. Tchobanian, Aralık 1918’de verdiği bir konferansında der ki: “Söylevime ‘Doğuda Yunan-Latin medeniyetinin öncüsü olarak Ermenistan’ başlığını koydum. (...) Ermeni sorununu her ele alıpta, kanımca, bu formülü tekrarlamak, bu tezi hatırlatmak kesinlikle gereklidir, çünkü yalnızca bu formül Ermenistan faciasının nedenlerini açıklıyor ve çözümünü gösteriyor. Ermenistan’ın uğradığı zulüm, daha güçlü bir halk tarafından esir edilip ezilen bir halka reva görülen zulüm değildir; bu barbarlık ile en güzel insanlık kültürü arasındaki mücadeleden bir sayfadır. İlk kez Yunanistan’ın dünyaya öğrettiği ve modern devirlerin Yunanistan’ı Fransa’nın

(14) Prof.Dr.Türkkaya Ataöv’ün bulduğu belgeler: “Türklere karşı 200 bin Ermeni Savaşı”, *Hürriyet* gazetesi, 31 Ekim 2005, s.1 ve 22.

(15) *Le Temps*, 27 Février 1919, s.4.

(16) H. Pasdermadjian, *Histoire de l’Arménie*, Paris, 1964, s.419; *Revue des Etudes Arméniennes*, 1920, Tome I, Fascicule 2, s.139.

savunup yaydığı hür düşünce ile Doğu despotizminin karanlık zihniyeti arasındaki eski mücadeledir; iki âlemin, iki ayrı anlayışın, iki ayrı prensibin mücadelesidir ve yeni biten Büyük Savaş bu mücadelenin çok önemli ve kesin bir safhasıdır.”

“Ermenistan asırlardan beri, gücü ölçüsünde, fakat bütün ruhu ve sarsılmaz iradesiyle işte bu mücadeleyi vermektedir (...)”¹⁷

bb) “*Ermenistan Fransa’ya akrabadır*” sloganı

Şubat 1920’de, Paris Üniversitesinde Profesör Charles Brun, Ermenistan lehinde Fransız Komitesi üyelerinden yazar ve milletvekili Gaston Deschamps’ın başkanlığında yapılan ve Boghos Nubar Paşanın da hazır bulunduğu konferansta bu akrabalığa değinir: “Ermenistan yüzyıllar boyunca medeniyetin nöbetçisi olmuş ve yönünü her zaman Fransa’ya doğru çevirmiştir. Son Ermeni kraları Fransız hanedanı Lusignan’lara mensuptu. Ermeniler uzak, ızdırıp çeken fakat sadık kardeşlerimizdir ve bu halk, istilâciya karşı zayıf ve silâhsızdır.”¹⁸ Ermeni propagandasına göre Ermenistan “Doğunun küçük Fransasıdır.”¹⁹

cc) “*Ermenilerin zihni üstünlüğü*” sloganı

Ermenilerin zihni üstünlüğüne gelince, bu da çok sık ortaya atılan bir slogandır. Örneğin, Toulouse kentinin büyük gazetesinde bir yazar, “Ermeni zeki ve yaratıcıdır ve maharet isteyen bir iş onun yapabileceği iştir; Osmanlı ise o ölçüde dar görüşlü ve kırsırdır” demektedir.²⁰

dd) “*Mazlum Ermenistan*” sloganı

Ermeni propagandasının en çok kullanıldığı ve en etkili görünen sloganı budur. “Mazlum Ermenistan” ve “katliamlar” tema’sı her zaman, fakat özellikle Türk millî uyanışı sırasında Fransız ve dünya kamuoyunun önüne sürülmüştür. Günümüzde de en çok işlenen slogan budur.

Barış Konferansında kendilerine genişçe bir imparatorluk biçirebilmek için Ermeni propagandası ana çizgileriyle, “mazlum Ermenistan” sloganını şu şekilde kullanmıştır: Zihni bakımdan geri, politik bakımdan barbar bir ırk olan Türkler, üstün bir ırk, medeni ve çalışkan bir halk olan Ermenileri katletmiştir, katletmektedir.²¹ Bu yüzden, Ermeni ırkı yer yer azınlıkta kalmış olabilir. Ancak, bu nedenle Ermenilere istedikleri toprakları vermemek adalete sığmaz; katliamların kurbanları da hesaba katılmalıdır; yoksa bu, barbarlığın hakka, kaba kuvvetin adalete üstünlüğünü onaylamak demek olur.

Fransız kamuoyu, ilk zamanlarda, Ermeni isteklerini bu açıdan ele almaya eğilimli idi. Üstelik kamuoyu “katliamlar”dan yalnızca Türkleri sorumlu tutmuyor, bunda Almanya’nın parmağını görüyordu. *Le Petit Parisien*’in 1918 sonunda İstanbul’da yaptırdığı bir ankette de bu belirtiliyor: “Bir buçuk milyon kurban.... Böyle katliamlar tesadüfen ve tam bir teşkilât olmadan yapılamazdı. Bunları, metot ülkesi Almanya, ilmî, stratejik ve hemen hemen askerî şekilde yönetti. Enver Paşa, Talât, Cemal ve İttihatçı bütün haydutlar cellâttır, fakat Mareşal Liman von Sanders, cellâtların şefidir.”²²

Şu halde, “mazlum Ermenistan” sloganı ile Ermenilerin Fransa’da kamuoyunun desteğini kazanması kolaydı. Ancak, Ermenilerin ve Fransız dostlarının verdikleri yalan yanlış ve çelişkili bilgiler kamuoyunun sorunu bu açıdan değerlendirmesini geniş ölçüde engelledi.

Yukarıda açıkladığımız gibi, Ermeniler Barış Konferansı önünde isteklerini ilk kez 26 Şubat 1919’da dile getirdiler. Fransa’nın o tarihlerde yarı resmî ve en ciddî günlük gazetesini olan *Le Temps*, 28 Şubat günü başyazı-

(17) Denys Cochin, A. Tchobanian, B. Bareilles, (...), *La Renaissance de l’Orient*, Paris, 1919, s.18.

(18) *Le Temps*, 10 Février 1920, s.1.

(19) *La Croix*, 30 Avril 1920, s.1.

(20) *La Dépêche* (de Toulouse), 21 Juillet 1918, s.1.

(21) Madame Captanian’ın bir kitabından, *Le Temps* zikrediyor, 24 Janvier 1920, s.3.

(22) *Le Petit Parisien*, 2 Janvier 1919, s.1.

sında Ermenilerin Barış Konferansının önündeki isteklerine ilişkin şu değerlendirmeleri yaptı:

“Ermeni ırkı, ızdırplarının kendisine hakettirdiği rövanşı nihayet alıyor. İki Ermeni delegesi, Boghos Nubar Paşa ve Mösyö Aharonian büyük Devletler Konseyi önünde isteklerini açıkladılar. Onların hak iddialarını özel bir karşılama bekliyordu. Mazlum bir halkın temsilcileri zaten herkesin sempatisini önceden kazanmıştı.”

Bu nâzik ve duygusal ifadelerden sonra *Le Temps*, delegelerin ileri sürdükleri istekleri ele alıyor ve onların haklı olup olmadığını tartışıyordu:

“Ermenilerin istekleri Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput, Sivas, Erzurum ve Trabzon illerini içine alıyor ve yalnızca Dicle'nin güneyindeki Kürt bölgeleriyle Ordu-Sivas çizgisinin batısındaki Türk bölgelerini dışarda bırakıyor. Öte yandan Ermeniler Kilikya (Çukurova) ya da, yani Akdeniz'e kadar uzanacak, özellikle Mersin ve İskenderun limanlarını kapsayacak bölgeyi de istiyorlar. Böylece Ermeni Devleti, Toroslar'dan ve Sivas yaylasından itibaren Küçük Asya'nın (Anadolu'nun) bütün doğu kısmını işgal etmiş olacak, Karadeniz ve Akdeniz'de kıyısı bulunacak.

“Ermeni delegeleri, Karadeniz konusunda Yunan hükümeti ile anlaşmalarını, böylece Yunanistan'ın Trabzon'u istemeyeceğini ilâve etmektedirler. Buna karşılık, Fransa'nın tarihî bir rol oynayacağı ve bazı haklar ortaya atacağı Kilikya ve İskenderun'a ilişkin Ermeni iddiaları ise Fransa hükümeti ile anlaşılmadan ileri sürülüyor.”

Le Temps, Ermeni delegelerinin isteklerinin çok abartılı olduğunu, Van hariç Anadolu'da hiç bir yerde Ermenilerin çoğunluk teşkil etmediklerini, Van ilindeki Ermeni çoğunluğunun da pek zayıf kaldığını söyledikten ve bu konuda Ermeni kaynaklarını zikrettikten sonra delegelere şu tavsiyede bulunur:

“Ermeni nüfusunu, yoğun bir kitle teşkil edeceği küçük bir vatanı mı toplamaya çalışmalı, yoksa her tarafta azınlıkta bulunacağı bir İmparatorluk kesip biçerek bu nüfusun dağılımını kesin hâle mi sokmalı? Küçük bir vatan ile geniş bir İmparatorluk fikri arasında Ermeni delegeleri dün İmparatorluk lehinde konuştular. Kendi vatandaşlarının menfaati yönünden başka bir yol seçmeleri düşünülebilir.”²³

Diğer Fransız gazetelerinde çıkan yazı ve yorumlar da Ermeni delegelerinin isteklerini haklı bulmaz. Öyle ki, Kurtuluş Savaşı boyunca tamamen Türk düşmanlığını ve Ermeni-Yunan dostluğunu meslek edinen Auguste Gauvain bile başyazarlığını yaptığı *Journal des Débats* gazetesinde Ermeni isteklerinin ortaya konduğu şekliyle “kabul edilemeyeceğini” yazmıştır.²⁴

Aynı 1919 yılı Şubatında Fransız kamuoyunun Yunanlıların Anadolu ve Trakya konusundaki isteklerini içten alkışladıkları bir gerçektir. Oysa, yukarıda kısaca görüldüğü gibi, kamuoyu Ermeniler için duyduğu sempatiye rağmen onların hak iddialarını desteklemiyordu. Fransız gazeteleri, Yunanlıların Batı Anadolu ve Trakya'da Rum nüfusuna ilişkin istatistiklerini hiç tartışmadan yayınlarken, Ermeni delegelerinin iddialarını istatistiklerle çürütmek için özel bir çaba gösteriyorlardı. Yunanlıların rakamları sanki daha mı geçerli, istekleri Ermenilerinkinden daha mı gerçekçi idi?

Fransız kamuoyunun Ermeni isteklerine pek sıcak bakmamasının başlıca üç nedeni vardır: Önce Ermenilerin Yunan Başbakanı Venizelos gibi Fransa'da çok sevilen, kurnaz, işbilir bir diplomatları yoktu, bilâkis, Ermeni diplomatları ve propagandacıları Türk antlaşması ile ilgili isteklerinde beceriksiz davranıyorlar, gaf üstüne gaf yapıyorlardı. İkinci olarak Ermeniler Kilikya'yı da istiyorlardı. Oysa 1919 boyunca, özellikle bu yılın ilk aylarında

(23) *Le Temps*, 28 Fevriyer 1919, s.1.

(24) *Journal des Débats*, 1er Mars 1919, s.1.

Fransız kamuoyu *Le Temps*'in da belirttiği gibi, Fransa'nın Kilikya'da oynayacak "tarihî bir rolü" bulunduğunu düşünüyor ve bu bölgenin Fransa'ya verilmesini istiyordu. Nihayet Ermeni istekleri kamuoyuna "aşırı", dolayısıyla samimiyetten yoksun ve gerçekleşmesi olanaksız görünmüştü.

3. Türk-Ermeni Savaşı ve Ermeni Propagandası

10 Ağustos 1920'de imzalanan Sèvres Antlaşmasına göre Türkiye, Erivan'da kurulan Ermenistan Cumhuriyetini "hür ve bağımsız bir devlet" olarak tanıyordu. Bu devletin sınırlarının belirlenmesi A.B.D. Başkanı Wilson'un hakemliğine bırakılmıştı.

Fransız kamuoyu, Ermeniler için içgüdüsel denebilecek sıcak bir sempati duymakla beraber, genç Ermeni devletinin çok güç durumda bulunduğunu görüyordu. *Le Journal* gazetesinin deyiimiyle, Ermenistan'a verilmesi düşünülen bölgeler Türk milliyetçilerinin "genel karargâhi" değil miydi?²⁵

Bu nedenle, 1920 Ekiminde gazeteler Türk-Ermeni savaşına ait ilk haberleri vermeye başlayınca kamuoyu buna şaşmadı. Zira, 1920 yılı başından beri kamuoyunda Türkler lehinde bir tutum ve kanaat değişmesi meydana gelmekteydi; öyle ki, Sèvres Antlaşmasını kamuoyunun büyük kısmı onaylamamıştı. Kamuoyunun bu antlaşmaya yönelttiği eleştirilerden biri onun barış değil "savaş" antlaşması olması idi. *Le Temps*'in dediği gibi, "devir artık Nuh'un gemisinin Ağrı dağına yanaştığı devir olmadığı ve bütün Doğu Anadolu Müttefiklerin etki alanı dışında kaldığı için" Ermenilere herhangi bir yardımda da bulunulamazdı.²⁶

Türk-Ermeni savaşının neden çıktığı ve nasıl geliştiği konusunda Fransız kamuoyuna pek fazla bilgi ulaşmamıştır. Ermeni propagandası da kamuoyunu pek etkileyemedi. Çünkü bu savaş, Yunanistan'da Fransızların nefret ettiği eski Kral Konstantin'in tekrar

tahtına dönüşü ile ilgili olaylarla aynı zamana rastladı: 1920 yılının bütün sonbaharı boyunca herkesin kafasını hemen tamamen Yunanistan olayları işgal ettiği için Ermenistan savaşı Fransız basınında fazla bir yer tutmadı. Öte yandan, Yunanistan olayları sonunda Fransız kamuoyu Türkiye lehine kesin bir dönüş yaptığı için ister istemez Ermenilere olan sempatisinde de azalma görüldü.

4. Türk-Fransız Savaşı ve Ermeni Propagandası

Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Kilikya ve Suriye'deki Fransız kuvvetlerinin başkomutanı bulunan General Gouraud'nun Aralık 1920'de dediği gibi, Fransa, 1919'da Kilikya'da bir "Ermeni politikası" izlemiştir.²⁷ Fransa'nın bir süre böyle bir politika izlemesi Ermeni propagandasının etkisiyledir.

Fransa'nın, Ermeni propagandasına âlet olan Kilikya politikası başlıca iki doğrultuda kendini gösterir:

a) Ermenilere askerî harekâta yer verilmesi

Yine General Gouraud, emrindeki altı taburdan üçünün Ermeni taburu olduğunu söyler. Ermeni kuvvetleri dünyanın dört bucağından koşup gelen binlerce Ermeni gönüllüsünden oluşmuştu. Bu kuvvetler tabiatıyla Fransız üniformaları giyiyor, Fransız bayrağı altında çarpışıyorlardı. Fakat özel bir sancakları da vardı.

b. Kilikya'nın idarî yönden "Ermenileştirilmesi"

1918'de ve 1919'un son günlerine kadar Fransa hükümeti Kilikya'ya, başka deyişle Çukurova ve civarındaki oldukça geniş bir bölgeye "Ermenistan" demekteydi. Fakat aslında Fransa buraları kendisi ele ge-

(25) *Le Journal*, 10 Mai 1920, s.1.

(26) *Le Temps*, 10 Novembre 1920, s.1.

(27) *L'Asie Française*, Janvier 1921, No.188, s.9.

çirmek için planlar yapıyordu. Buna rağmen Başbakan Clémenceau, Suriye ve Kilikya için "Suriye ve Ermenistan Yüksek Komiseri" unvanıyla Georges Picot'yu idareci tayin etmişti. Ali Fuat Cebesoy, hatıralarında Picot'nun 1919 sonlarında Sivas'a geldiğini, Mustafa Kemal'in kendisini taşıdığını ileri sürdüğü "Ermenistan... Komiseri" unvanını reddetmeye razı olması üzerine kabul ettiğini yazar.²⁸ Öte yandan, Kilikya'daki Fransız idare makamları "Ermenistan Fransız idarecileri" adını taşıyordu.²⁹

Fransa hükümeti, Kilikya'nın idarî işleri için geniş ölçüde Ermeni memur kullanıyordu: Polis, demiryolları, posta vs. gibi önemli hizmetlere Ermeniler atanmıştı.

Olayların gelişmesi sonucu Mart 1921'den itibaren ciddi biçimde Türk-Fransız yakınlaşması görülünce Ermeni propagandası bu kez, "Ermenilerin çoğunluk teşkil ettiği Kilikya'nın Türklere geri verilmemesi" için çaba harcamaya başladı, bir takım kitap ve broşürler yayınladı. Bunlardan E. Altıar'ın "*Kilikya Sorunu ve Fransa'nın Yakın Doğu'daki Geleceği*" başlıklı kitabını zikredelim.³⁰ Ancak, Ermeni propagandasının basında artık bir tek yazısı bile çıkmıyordu, çünkü Fransız kamuoyu 1921 yılında hemen hemen tümü itibarıyla, hükümetin Türklere anlaşıp Kilikya'yı boşaltmasını istiyor, Kilikya savaşlarında Ermeni tahriklerinin ve propagandasının payı olduğunu anlamış bulunuyordu.

20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Anlaşması ile Fransızlar Kilikya'yı boşaltmaya başlayınca *Le Temps*, Beyrut'taki bir okuyucusunun aşağıdaki mektubunu yayınladı. Bu mektupta, Türk-Fransız savaşının sona ermesini bile Ermeni propagandasının kendi çıkarları için nasıl kullanmaya çalıştığı görülmektedir:

"Kilikya'nın boşaltılacağı (Fransa'nın Ankara Anlaşması gereğince Kilikya'yı Ankara hükümetine geri vereceği) haberi duyulmaz, bölgede, Ermeniler arasında sinsi bir propagandanın işlediği seziliyordu; bu

propagandanın amacı onların endişelerini artırmak, onları akılsızca bazı hareketlerde bulunmaya itmek ve böylece, Ankara Anlaşmasının Ermenilere ve Hıristiyanlara sağladığı can güvenliği vs. gibi güvencelerin güyâ yetersizliğini ortaya koymaktı.

"Bu şekilde bir propaganda yapıldığı izlenimi, çok sayıda Suriye'ye gelen Ermeniler arasında açılan ciddi bir anketin sonuçlarıyla da kuvvet kazanıyor. Daha şimdiden ankettten kesinlikle anlaşılıyor ki, Kilikya'nın boşaltılması onlara, öteden beri, dışardan, örneği görülmemiş bir katliam ve çapulculuğun işareti şeklinde anlatılmış.

"Oysa, Türklerin, ilân ettikleri sükûnet isteklerine tamamen uygun ve dürüst hareketleri, dünya kamuoyunu tahrik ederek Kilikya'yı boşaltma işini ve Ankara Anlaşmasının uygulanmasını önlemek için şiddet hareketlerinden medet uman aşırı eğilimli politik komiteleri hüsrana uğrattı.

"Ancak, bu propaganda kampanyasının daha şimdiden kötü sonuçlar verdiği, canlarını tehlikede sanan birçok zavallı insanın ev-barklarını bırakarak yollara düştüğü ve Suriye'ye ciddi güçlükler çıkardığı da gerçektir..."³¹

Le Temps, Kilikya'nın boşaltılması bitince, bir baş makalesinde, bölgedeki Hıristiyanların sayısı hakkında bilgi verdi: "Kilikya'nın tamamen Hıristiyanların oturduğu bir ülke olduğu, Fransa'nın bu yeri Müslüman bir devlete geri vermekle kötü bir harekette bulunduğu söyleniyordu. Oysa, son iki aydaki devir teslim işleri Hıristiyanları tam olarak saymaya imkân verdi. Bunlardan 49.884'ü, bazı kötü niyetli propagandacılar tarafından kandırılarak veya tehdit edilerek kesin veya geçici şekilde göç ettiler. 3.828'i ise yerlerinde kaldı. Genellikle 300.000 kişinin oturduğu tahmin edilen bir ülkede topu topu 53.712 Hıristiyan varmış."³²

(28) A.F. Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 1953, s.269-271.

(29) *Journal Officiel de la République Française*, 25 Décembre 1920, s.3995 (Chambre des Députés).

(30) E. Altıar, *Le Problème de la Cilicie et l'Avenir de la France au Levant*, Préface de F. Jean-Desthieux, Paris, 1921.

(31) *Le Temps*, 8 Janvier 1922, s.3.

(32) *Le Temps*, 6 Janvier 1922, s.3.

5. Türksever Fransızların Karşıt Propagandası

Bazı Türksever Fransız yazarlar, Ermeni propagandasına karşı bir propaganda geliştirmişlerdir. Bu yazarlar, “kıyımların” iki toplum arasında karşılıklı olduğunu, fakat Ermeni propagandasının baskın çıkarak Fransız ve öteki Batılı kamuoylarını etkisi altına aldığı, Türklerin ise tezlerini Batıda savunma imkânlarına o ölçüde sahip olmadıklarını ve propaganda yapmayı da bilmediklerini söylerler. Ermeni ve Yunan-Rum propagandalarına karşı Türkleri savunan Fransızlar, esas olarak bazı ünlü yazarlarla, I. Dünya Savaşında Doğuda Türklere karşı çarpışmış, fakat onların savaşta “mertliğini”, “asil tutum ve davranışlarını” görmüş, Doğuda çeşitli toplumları, ırkları gözlemiş eski Fransız subay ve askerleridir (eski muharıpler).

Bu tür yazarların başında *Pierre Loti*, *Claude Farrère* ve *Léon Rouillon* gelir. Pierre Loti şu olayı nakleder:

“1896 katliamları sırasında Anadolu şehirlerinden birinde, Fransız bayrağı altındaki Konsüllüğe mümkün olduğu kadar fazla Ermeni toplayan Fransa Konsülü, civarda olup bitenleri anlamak için terasa çıkar çıkmaz arkasında iki kurşun kulaklarında vızlar. Başını çevirince ne görsün? Komşu bir evden Ermeni'nin teki ona nişan almıyor mu? Sinsi saldırgan yakalanınca demiş ki: “Türkler suçlansın diye ve konsüllerinin ölümü ile Fransızlar onlara cephe alır umuduyla ateş ettim.”³³ Bir Paris gazetesinin İstanbul muhabiri de “katliam”ları şöyle açıklar: “Türkler Ermenileri katletmişlerse, Ermeniler de Türkleri aynı ölçüler içinde öldürmüşlerdir. Aradaki tek fark, Ermeninin kanı akınca âlemi ah vahlarıyla doldurması, oysa Türklerin öç almayı susarak beklemeleridir.”³⁴

Bu konuda *Claude Farrère* ve başka birçok Türksever zikredilebilir. Biz eski muharıplerden *Léon Rouillon*'un kitabından birkaç paragraf almakla yetineceğiz:

Léon Rouillon I. Dünya Savaşında Fransa'nın Yakın Doğu ordusunda bulunmuş, Türkleri tanıyıp sevmiş eski bir muharıptir. 1919 sonlarında terhis olup Fransa'ya döndüğünde ülkesinde Ermenilerin, Yunanlı ve Rumların Türklere karşı acımasız bir propagandaya giriştiklerini ve Fransızları yanıltıklarını görünce buna karşı çıkmak istemiştir. Rouillon Türklere karşı girişilen yalan ve iftira kampanyalarına karşı büyük Fransız gazetelerine bazı yazılar göndermiş, fakat yayınlamamıştır. Rouillon ancak bazı küçük taşra gazetelerinde Türkler lehine birkaç yazı yayınlatabilmiştir. Fakat o, bilgi ve belge toplamayı sürdürmüş, hazırladığı bir kitabı Aralık 1920'de ve 1921'de olmak üzere iki kez bastırmıştır.

Rouillon'un kitabı *Pour la Turquie, Documents* (Türkiye İçin, Belgeler) başlığını taşır ve küçük boy 124 sayfadır.

Rouillon'a göre, Fransa, Avrupa ve bütün dünya, “efsanevi” Ermeni katliamı “hikâyeleri”nden üzüntüye kapılıyor; Türklerle karşı bütün iddia ve yakıştırmaları denetimsiz geçerli kabul ediyor. İşte bu nedenledir ki, “mazlum Ermenistan efsanesi” doğmuştur ve Ermeniler “mukaddes kurbanlar”, onların “güyâ” cellâtları da “canavarlar” olarak görülmüştür. Yazara göre aksini ispata çalışmak çok güç ve nazik bir iştir, çünkü efsanelere, ön yargılara, önceden edinilmiş fikirlere karşı yapılacak bir şey yoktur.

Yazar, Fransız ve Avrupa kamuoyunun bu konudaki yanlış saplantılarını, gerçek durumu bilmemesi, Ermenilerin, bu arada İngiltere'nin, kamuoyunun bilgisizliğini sömürmesi, Türklerin de kendilerini savunmalarını ile açıklar: “Zavallı, pasif ve dürüst Türkler! Bilgisizliğimizi aydınlatmaya çalışmayıp bu bilgisizliğin yalnızca Yunanlılar tarafından değil, Ermeniler, İngilizler tarafından da sömürülmesine ses çıkarmıyorlar. Bütün suçlamalara karşı en küçük bir direnme, en

(33) Loti, *La Mort de Notre Chère France en Orient*, Paris, 1920.

(34) *Le Gaulois*, 20 Décembre 1920, s.1.

küçük bir düzeltme yok. Tabii, 'böyle yazılmış' (mukadderat) deyip geçiyorlar!"

Rouillon Fransa'nın ve Avrupa'nın bu "bilgisizliği" nedeniyle, bir de aynı dinden oldukları için Ermenilerin korunması ile uğraştığını söyler. Ona göre, Ermeniler, Rum ve Yunanlılar, Yahudiler ticaretle uğraşmakta, Türkleri sömürerek zenginleşmektedirler. Rouillon der ki;

"Ermeniler çok tutumludur. Yunanlılar gibi ticarete de giriştiklerinden tez zenginleşirler. Türkler ise fakir tarımcıdırlar ve ekseriya borç almak için onlara başvururlar. Ermeniler çok yüksek faizle Türklere borç verir, sonunda borçlular parayı ödeyemeyince ve garanti de gösteremeyince, mallarına ipotek konduğu için Ermeniler malları sattırır veya ellerine geçirir. Türkler böylece çabucak mal ve mülklerinden olur. Bazen birçok köyde, hatta illerin bir kısmında bu tür olaylar görülünce, bunalan Türkler bazen ayaklanırlar ve alacaklılarını öldürür. Savaştan önce Alman ajanlarının da onları ayaklanmaya ittiğini söyleyelim."³⁵

Rouillon ve öteki Türksever Fransızlar, Ermenilere karşı girişilen olaylarda "metot ülkesi" Almanya'nın parmağının bulunduğu nu söyler. Bu konuda şunları yazar:

"Almanya'nın tüm Osmanlı ülkelerini ele geçirebilmesi için Ermenilerin ortadan kaldırılmaları gerekiyordu. Çünkü, Yahudilerden bile kurnaz olan böyle rakipler varken Almanya bu amacını gerçekleştirebilir miydi?"³⁶

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Ermenilerin Fransa'da giriştikleri Türkiye'ye karşı propaganda başlıca dört olayla ilgili olarak gelişmiştir: Bunlardan *Paris Barış Konferansı* ile *Türk-Ermeni savaşı* konularındaki propaganda çeşitli nedenlerle etkilerini pek gösterememiştir. Fakat *Millî Hareketin doğuşu* ile *Türk-Fransız savaşına* ilişkin propaganda

amacına ulaşmıştır. Öyle ki, Türk Millî Hareketinin Fransız kamuoyuna "Ermeni katliamına yeniden başlangıç" şeklinde tanıtılması kamuoyunda Türkiye'ye karış olumsuz etkilerini uzunca süre hissettirmiştir.

Kuşkusuz, Ermeni propagandasının Fransız kamuoyunu etkisi altına almasında Türklerin kendi davalarını ve olayların gerçek yüzünü kamuoyuna iyi tanıtamamaları da çok önemli bir etkidir. Ermeni propagandasına karşı propaganda esas olarak kimi Türksever Fransız yazarlar tarafından yapılmıştır.

Asıl amacı tarihsel bir araştırma olan bu yazımızın günümüzle de sıkı ilişkileri vardır:

Bugün de Ermeniler Batı dünyasında çok etkili bir propaganda faaliyetleri ile "soykırımı" dünyaya duyurmaya ve Türkiye'ye kabul ettirmeye çalışmaktadır. Birçok ülkeye soykırım anıtları dikirtmekte, Fransa, İsviçre, Kanada vs. gibi ülkeler "soykırımı" siyasi ulusal meclislerince çıkarttıkları (ya da çıkarmaya çalıştıkları) karar ve kanunlarla gerçek kabul edip, aksini söyleyenleri cezalandırmaktadırlar. *Böylece tarihi tarihçiler değil, seçimle gelen politikacılar yazmaktadır.* Bu gelişmeler, insanların ve ulusların araştırma, tarafsız kalma, özgürce düşünme ve farklı ifade gibi en temel haklarına ve sorumluluklarına büyük bir darbe vuracaktır.

Oysa *tarihin tarihçiler tarafından yazılması gerekir.* En iyi yöntem ise, farklı görüşteki çeşitli ulusların tarihçilerinin Türk ve yabancı arşivlerinde beraberce çalışıp ortak bir sonuca varmaları ya da farklı sonuçlarını ve farklı yorumlarını beraberce yayınlamalarıdır. Ermeniler ve Batılı hükümetler Türk tarihçi ve yetkililerince önerilen bu yönteme sırt çevirmektedirler.

Bir yazarımız Fransa'nın günümüzdeki tutumunu şöyle değerlendirmektedir: "Doğmalarla ve tabularla mücadele geleneği olan bir ülke 'düşünülmesi ve söylenmesi yasak'

(35) Rouillon, *Pour la Turquie, Documents*, Paris, 1921.

(36) Rouillon, age.

bir bölge yaratıyor, bir anlamda ortaçağı hortlatıyor!”³⁷

Fakat, Fransa’da, Batı ülkelerinde kimi tarihçiler ülkelerindeki politikacıların bu tutumuna karşı çıkabilmektedirler. Örneğin, Mayıs 2006’da Fransa’nın önde gelen 19 tarihçisi Fransız hükümetinin soykırımı onaylatmak için hazırladığı yasa tasarısını “utanç verici” ve “fikir özgürlüğü” önünde bir engel olarak değerlendirmiş ve tepki göstermişlerdir.³⁸ Bu bize, Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Ermeni propagandasına karşı çıkan kimi Fransız yazarları anımsatmaktadır. Bir farkla ki, günümüzde bu Fransız tarihçiler bu tutumlarını Türk tezini savunmak için değil, farklı düşüncelerin de söylenebilmesi için sergilemektedirler.

Kaynaklar

- Araştırmamızın esas kaynağı şu kitaptır:

Yahya AKYÜZ: *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu* (1919-1922), Ankara, 1988, 406 s. + Belgeler (Türk Tarih Kurumu Yay., 2. Baskı).

• Yukarıda gösterilen temel kitabın dışında, metinde birçok yeni kaynak da kullanılmıştır. Metinde kullanılan tüm kaynaklar dipnotlarında gösterilmiştir.

• Bizim araştırmamızın kaynakları olmamakla beraber, günümüzde Ermeni sorunu konusunda çok yayın yapılmaktadır. İki önemli araştırmayı zikrederim:

- Şeref ÜNAL: *Uluslararası Hukuk Açısından Ermeni Sorunu*, Ankara, 2011, 551 s.

- Mehmet PERİNÇEK: *Rus Devlet Arşivlerinden 150 Belgede Ermeni Meselesi*, İstanbul, 2012, 336 s.

Pierre Loti

Claude Farrère

A.B.D.’den sonra İngiltere’nin de Ermenistan mandasını reddetmesi ile ilgili bir karikatür

Ermeni halı satıcısı, A.B.D. ve İngiltere’ye sesleniyor: “Beyler bu halı güzel bir halıdır ve pahalı da değil!”

Ermeni satıcının yanındaki silahlı: “İsrar etme dostum, onlar sadece petrolü severler.”

(Fransız mizah dergisi Le Rire, 3 Temmuz 1920, No: 74)

(37) Haluk Şahin, *La France Irrationnelle, Radikal*, 10 Mayıs 2006.

(38) Fransız Tarihçilerden Soykırım Tepkisi, *Milliyet*, 8 Mayıs 2006 (Paris’ten Sabetay Varol’un haberi).

Bu Amerikan karikatüründe, Eylül 1922'deki Türk zaferinden sonra Türklerin, Müslümanların, Balkanların ve tüm dünyanın tam bir kargaşa ve savaş ortamına gitmekte olduğu vurgulanıyor. Eğer A.B.D. 1920'de Ermenistan mandasını kabul etseydi, gazeteye göre Ermenistan'ı simgeleyen Ağrı dağındaki Amerikalı askerî güçler çok zor durumda kalacak ve şöyle bağıracaklardı: "Acele edin! Yeni birlikler, daha çok asker gönderin! Cephane, teçhizat, gemiler, hızlı savaş gemileri, uçaklar gönderin!"

Chicago Daily Tribune, 16 Eylül 1922, s.1.